

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

разрабатывать отдельную тактику действий для каждой специальной операции и проводить подготовку личного состава в практической направленности, в составе групп, в форме сборов.

Ключевые слова: высотно-штурмовая подготовка, специальная операция, специалист-высотник, специальные спусковые устройства, альпинистское снаряжение, подразделение специального назначения, штурмовая группа, инженерное подразделение, безопасность.

SOME FEATURES OF TRAINING HIGH-ALTITUDE SPECIALISTS OF SPECIAL PURPOSE UNITS

Khidirov Mirkhojiddin Sunatillayevich

Head of the High-Altitude Assault Training Cycle,

Specialized Training Center, Lieutenant Colonel

E-mail: guzalsmart@gmail.com

Abstract. The article highlights some features of training high-altitude specialists who are members of the special purpose units of law enforcement agencies. It is substantiated that special operations conducted in urban conditions, especially in multi-storey buildings and structures, are among the most complex and dangerous, and their successful performance requires theoretical knowledge and practical skills of high-altitude assault training. The composition of the high-altitude assault group, the tasks of the high-altitude specialist and of the engineering unit officer, the need for their joint training, as well as issues of ensuring safety when working at height are analyzed. In conclusion, it is proposed to develop separate tactics of action for each special operation and to train personnel with a practical orientation, as part of groups, in the form of training camps.

Keywords: high-altitude assault training, special operation, high-altitude specialist, special descent devices, climbing equipment, special purpose unit, assault group, engineering unit, safety.

KIRISH

Kishilik jamiyati shakllangandan beri insonlar va jamiyatlar o'rtasida turli manfaatlar uchun jang-u jadallar bo'lib kelgan. Bu janglarda har ikkala tomon uchun ham g'alabaning muhim kaliti raqibga nisbatan balandroqda, ya'ni hukmron tepalikda bo'lishdir. Shu o'rinda tariximizga nazar tashlaydigan bo'lsak, yozuvchi Pirimqul Qodirovning "Yulduzli tunlar" asarida tasvirlanishicha, buyuk sarkarda bobomiz Zahiriddin Muhammad Bobur 1526-yil aprel oyida tarixda "Panipat jangi" nomini olgan,

Hindiston sultoni Ibrohim Lodiya qarshi bo'lgan jangda raqibidan yuqorida turganligi sababli o'zidan salkam o'n barobar ko'p bo'lgan qo'shinni tor-mor etgan [1].

Yuqoridan jang olib borishning afzalliklari quyidagilardan iborat [5]:

- gravitatsiya qonuni – ya'ni tortish kuchi tufayli yuqori qavatlariga hujum qilib yugurib chiqish jangchini holdan toydiradi, pastga tushish esa birmuncha oson;
- yuqoridan pastga o'q uzilganda yashirinishning qiyinligi;
- pastga qarata otish samarasining yuqoriligi hamda granatalarni pastga uloqtirish yuqoriga nisbatan osonligi.

Zamonaviy jamiyat sharoitida huquqni muhofaza qilish organlarining maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linmalari faoliyati tobora o'ziga xos xususiyat kasb etmoqda. Jangovar va favqulodda vaziyatlarda, tezkor-xizmat vazifalarini bajarishda maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linmalar xodimlari oldida ko'pincha binolar, inshootlar va boshqa baland obyektlarga kirish bilan bog'liq qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu vazifalarni hal qilish uchun balandlik-ishg'ol tayyorgarligi bo'yicha kasbiy ko'nikmalar zarur. Shahar sharoitida maxsus operatsiyalarni rejalashtirish va o'tkazish jarayoni eng murakkab va mas'uliyatli hisoblanadi. Baland binolarda maxsus operatsiyani o'tkazish uchun jangovar-taktik guruhlar tuziladi, bunda eng muhim rollardan biri balandlik-ishg'ol guruhiga beriladi. Ilg'or tajribaga ega aksariyat xorijiy davlatlarning maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linmalarida balandlik-ishg'ol guruhi tarkibiga balandlik mutaxassisi lavozimi kiritilgan bo'lib, unga guruhning binoga kirishini ta'minlash bo'yicha asosiy vazifa yuklatilgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linmalarning jihozlanishi va taktikasi batafsil yoritiladigan reportajlarda ommaviy axborot vositalariga nisbatan senzura o'rnatilmaganligi, bo'linmalarning o'zlari haddan tashqari ochiqqligi, jinoyatchilarga qarshi kurashning eng yangi vositalari va usullarining turli ko'rgazmali mashg'ulotlari va taqdimotlari huquqni muhofaza qilish organlarini to'satdan, oldindan harakat qilish imkoniyatidan mahrum qiladi. Bunday sharoitda maxsus vazifalarni

bajaruvchi bo'linmalar xodimlari tomonidan hal etiladigan vazifalar tobora murakkablashib, ularning kasbiy tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan talablar ortib bormoqda [2].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linmalar xodimlarini balandlik-ishg'ol tayyorgarligiga o'qitish masalalari, asosan, xorijiy, xususan, Rossiya Federatsiyasi tadqiqotchilari tomonidan o'rganilgan. Jumladan, A.M.Fakov maxsus bo'linmalar xodimlarini fasad alpinizmiga o'qitish metodikasining xususiyatlarini [2], I.S.Abazov maxsus bo'linmalar tarkibidagi balandlik mutaxassislarini tayyorlashning o'ziga xos jihatlarini [3], A.A.Karimov esa taktik-maxsus va o'q otish tayyorgarligini integratsiyalashning ayrim jihatlarini [4] tadqiq etgan. Balandlikdan turib jang olib borishning afzalliklari ochiq axborot manbalarida ham umumlashtirilgan [5]. Biroq milliy maxsus bo'linmalar sharoitida balandlik mutaxassislarini, ayniqsa, muhandislik bo'linmasi xodimlari bilan birgalikda tayyorlash masalalari yetarlicha yoritilmagan.

Tadqiqotda ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish, ilg'or xorijiy tajribani qiyosiy o'rganish, ko'p qavatli binolarda o'tkaziladigan maxsus operatsiyalar xususiyatlarini tahlil qilish, balandlik-ishg'ol tayyorgarligi bo'yicha amaliy mashg'ulotlar tajribasini umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xonaga texnologik tuynuklar orqali maxsus tushish vositalari yordamida to'g'ridan-to'g'ri kirishni amalga oshiruvchi xodimlarning harakatlari texnik va taktik murakkablikka ega bo'lganligi sababli, ular tomonidan o'qotar qurol yoki maxsus vositalarni qo'llash juda katta qiyinchilik tug'diradi. Maxsus operatsiyalarni rejalashtirish va o'tkazishda o'qotar qurollar va maxsus vositalarni qo'llash bilan bog'liq vazifalarni balandlik jihozlari yordamida hal qilishga eng tajribali, texnik va taktik jihatdan eng yaxshi tayyorgarlik ko'rgan, ekstremal holatda vaziyatni tezda baholay

oladigan va tez o'zgaruvchan sharoitlarga munosib javob bera oladigan xodimlar jalb etiladi [3].

Ko'p qavatli binolarda o'tkazilgan maxsus operatsiyalarning tahlili shuni ko'rsatadiki, ijobiy natijalarga erishish balandlik mutaxassislarining tajribasi, kasbiy va texnik tayyorgarligi, tabel qurollari va maxsus vositalarni mukammal egallaganligi, ularni o'zgaruvchan vaziyatda ishonchli qo'llash qobiliyati hamda maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linmalar xodimlarining amaliy mashg'ulotlarda va balandlik-ishg'ol tayyorgarligi bo'yicha mashg'ulotlarda oladigan bilimlarining butun majmuasiga bog'liq.

Maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linmalarining jangovar faoliyati jarayonida xonaga turli usullar bilan – deraza, eshik, ventilyatsiya tizimi va boshqalar orqali kirish masalasi bir necha bor yuzaga kelgan. Maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linma xodimi turli xizmat vazifalarini hal qilishni ta'minlaydigan zamonaviy maxsus texnik vositalardan foydalanishni bilishi shart.

Ko'p qavatli binoga kirish uchun balandlik mutaxassislari tomonidan turli taktik usul va uslublar qo'llanilishi mumkin. Ammo shuni hisobga olish kerakki, bir holatda ma'qul bo'lgan aniq usul boshqa holatda mutlaqo nomaqbul bo'lishi mumkin. Shu sababli maxsus operatsiyani rejalashtirish va o'tkazishda qo'yilgan vazifani muvaffaqiyatli bajarishga yordam beradigan barcha omillar va taktik harakatlarni kompleks tarzda hisobga olish zarur. Ko'p qavatli binoga kirishning samarali usullaridan biri ishig'ol guruhining fasad tomondan portlovchi moddadan foydalanib o'tish yo'lagi ochish orqali kirishi hisoblanadi. Bunday holda katta manevrchanlik, yuqori tezlik, deraza teshiklari va tuynuklardan o'tish qobiliyati ishig'ol guruhiga boshqa vositalar bilan hal qilinishi shaxsiy tarkib uchun katta talofatlarga olib kelishi mumkin bo'lgan yoki umuman bajarib bo'lmaydigan xizmat vazifalarini bajarishni ta'minlaydi [4].

Balandlik-ishg'ol tayyorgarligi – bu dushman joylashgan obyektlar, binolar, inshootlar va yetib borish qiyin bo'lgan boshqa balandlikdagi joylarda tezkor-jangovar

vazifalarni bajarishni ta'minlovchi usul va uslublar tizimidir. Aslida bu jinoyatchilar zarbani kutmagan joydan binoga kirish orqali tashabbusni qo'lga olish va kutilmaganlik samarasiga erishgan holda qo'yilgan vazifani bajarish qobiliyatidir. Shunga ko'ra maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linma harbiy xizmatchilarining balandlik-ishg'ol tayyorgarligi, avvalo, xavfsizlik qoidalari, himoya tizimlari, alpinist anjomlaridan foydalangan holda asosiy bazaviy amaliy harakatlar va atamalarni aniq o'zlashtirish hamda harakatlarni uyushgan holda majmuaviy bajarishdan boshlanishi kerak.

Shahar sharoitida o'tkaziladigan maxsus operatsiyalarni rejalashtirishda ko'p qavatli binolar katta qiyinchiliklar tug'diradi. Ko'p qavatli uylarning o'ziga xos xususiyatlari operatsiya rahbari tomonidan hisobga olinishi kerak bo'lgan bir qator qo'shimcha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ko'p qavatli binolarda joylashgan xonalarga yorib kirishning o'ziga xos qiyinchiliklari mavjud bo'lib, bu o'z navbatida balandlik tayyorgarligi bo'yicha maxsus ko'nikma va bilimlarni talab qiladi. Baland binolarda maxsus operatsiyalarga tayyorgarlik ko'rish va ularni o'tkazishda bir nechta taktik guruhlar tuziladi, bunda balandlik-ishg'ol guruhiga alohida e'tibor qaratiladi. Ushbu guruh tarkibiga balandlik mutaxassislari va, qoida tariqasida, alpinistik jihozlardan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lgan muhandislik bo'linmasi xodimlari kiradi.

Shuni hisobga olish kerakki, alpinist anjomlari yordamida ishg'ol harakatlarini amalga oshiruvchi xodimlar boshqa ishg'ol guruhlari bilan bir qatorda shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlangan bo'lishi kerak. Deraza tuynugiga kirgan birinchi xodimdan arqondan ozod bo'lish, qurolni dushmanga nisbatan qo'llay bilish va shu bilan birga o'z xavfsizligini ta'minlash bo'yicha puxta o'ylangan harakatlar talab qilinadi. Guruhga kiruvchi xodimlar ishg'ol obyektni razvedka qilishni bilishlari kerak. Dushman to'g'risidagi ma'lumotlar xodimlar tomonidan turli joylashuv usullari, arqonda ko'tarilish va tushish orqali olinishi mumkin. Alpinizm anjomlaridan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lgan muhandislik bo'linmasi xodimi ishg'ol obyektiga kirishni

ta'minlashi, obyektida bo'lishi mumkin bo'lgan portlovchi qurilmani aniqlash va zararsizlantirishni bilishi, shuningdek, ishg'ol guruhi tarkibida harakat qilib, jinoyatchilarni zararsizlantirishi kerak. Balandlik-ishg'ol guruhi tarkibidagi muhandislik bo'linmasi xodimlari birgalikda harakat qilishda amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishlari uchun o'tish uchun mo'ljallangan maxsus vositalardan foydalangan holda muntazam ravishda balandlik mashg'ulotlarini o'tkazishi, olingan ko'nikmalarni amaliy va taktik-maxsus mashg'ulotlarda mustahkamlab borishi kerak [3].

Ko'p hollarda maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linmalarda balandlik-ishg'ol guruhini tayyorlashda sapyor-portlatuvchi mutaxassis vazifasini balandlik mutaxassisi bajaradi. Biroq ushbu xodim bino fasadi orqali obyektga kirish imkonini beradigan joylarda o'tish uchun zarur bo'lgan zaryadning qo'yilish joyi va quvvatini aniqlashda, shuningdek, obyektida portlovchi qurilmalar aniqlanganda ularni zararsizlantirishda yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lmaydi. Bunga yo'l qo'yib bo'lmaydi, chunki bu butun operatsiyaning barbod bo'lishiga olib keladi hamda ushbu guruh va umuman barcha guruhlar xodimlarini ishg'ol qiluvchilarning harakatlariga tayyor turgan jinoyatchilar bilan to'qnash kelish xavfiga duchor qiladi. Balandlik-ishg'ol guruhi tarkibiga kiruvchi muhandislik bo'linmasi xodimi nafaqat yo'laklar ochish va portlovchi qurilmalarni aniqlash usullarini bilishi, balki alpinist anjomlaridan foydalangan holda balandlik-ishg'ol guruhi tarkibida harakat qila olishi ham kerak. Shularni inobatga olgan holda balandlik-ishg'ol tayyorgarligi bo'yicha mutaxassislarni tayyorlashga muhandislik bo'linmalari xodimlarini ham jalb etish zarur. Balandlik-ishg'ol guruhiga kiruvchi xodimlar alpinist anjomlaridan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishlari kerak, chunki jihozlar bilan bog'liq muammolarni hal qilish xodimni asosiy vazifadan chalg'itishi mumkin bo'lgan vaziyatni yuzaga keltiradi [3].

Ko'p qavatli binolarda vazifalarni bajarishda xavfsizlik bevosita sug'urtalash usullaridan to'g'ri foydalanish va xavfsizlik anjomlarini to'g'ri tanlash bilan bog'liq. Bu masala bo'linma rahbarlarining doimiy e'tiborini talab qiladi. O'qitishning boshlang'ich

bosqichidayoq qachon va qanday sug'urtalash kerakligini, qo'llanilayotgan sug'urtalash usuli va foydalanilayotgan anjomlarning imkoniyatlarini, siltanishning ahamiyati qanday bo'lishi mumkinligini to'g'ri tushunib olish juda muhimdir. Balandlik tayyorgarligi elementlaridan foydalanilgan maxsus operatsiyalar yakunlangandan so'ng, agar xavfsizlikning asosiy qoidalari buzilgan bo'lsa, kamchiliklarni tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagilardan kelib chiqib, xulosa qilish mumkinki, har bir alohida holatda muayyan maxsus operatsiya doirasida qo'llanilishi mumkin bo'lgan alohida harakatlar taktikasini ishlab chiqish zarur. Balandlik-ishg'ol guruhi samaradorligi balandlik mutaxassislari va muhandislik bo'linmasi xodimlarining birgalikdagi tayyorgarligiga, shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlanganligiga hamda xavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya etilishiga bog'liq.

Shu asosda maxsus vazifalarni bajaruvchi bo'linmalar shaxsiy tarkibini tayyorlashni amaliy yo'nalishda olib borish, mashg'ulotlarni esa guruh tarkibida, yig'inlar ko'rinishida o'tkazish taklif etiladi. Shunda favqulodda vaziyatlarda xodimlar balandlik-ishg'ol tayyorgarligi bo'yicha bilimlaridan foydalanib, improvizatsiya qila oladilar va shaxsiy tarkib uchun minimal yo'qotishlar bilan o'zlariga yuklatilgan vazifalarni bajarishning maqbul variantini topa oladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Qodirov P. Yulduzli tunlar: roman. – Toshkent, 1979.
- аков А.М. Особенности методики обучения сотрудников специальных подразделений МВД России фасадному альпинизму // [jurnal nomi, yili, soni, sahifalari].
- базов И.С. Некоторые особенности подготовки специалистов-высотников, входящих в состав подразделений специального назначения // [jurnal nomi, soni]. – 2018. – [С. ...].
- аримов А.А. Некоторые аспекты интеграции тактико-специальной и огневой подготовки // [jurnal nomi, soni]. – 2012. – [С. ...].
- преимущество высоты // Викитропы [Электронный ресурс]. – URL: [havola] (murojaat sanasi:

UO'K: 172.15